

Г-606.092

800

ЮРІЙ КЛЕН

X

ПРОКЛЯТІ РОКИ

ЛЬВІВ

1937

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

ЮРІЙ КЛЕН

ПРОКЛЯТІ РОКИ

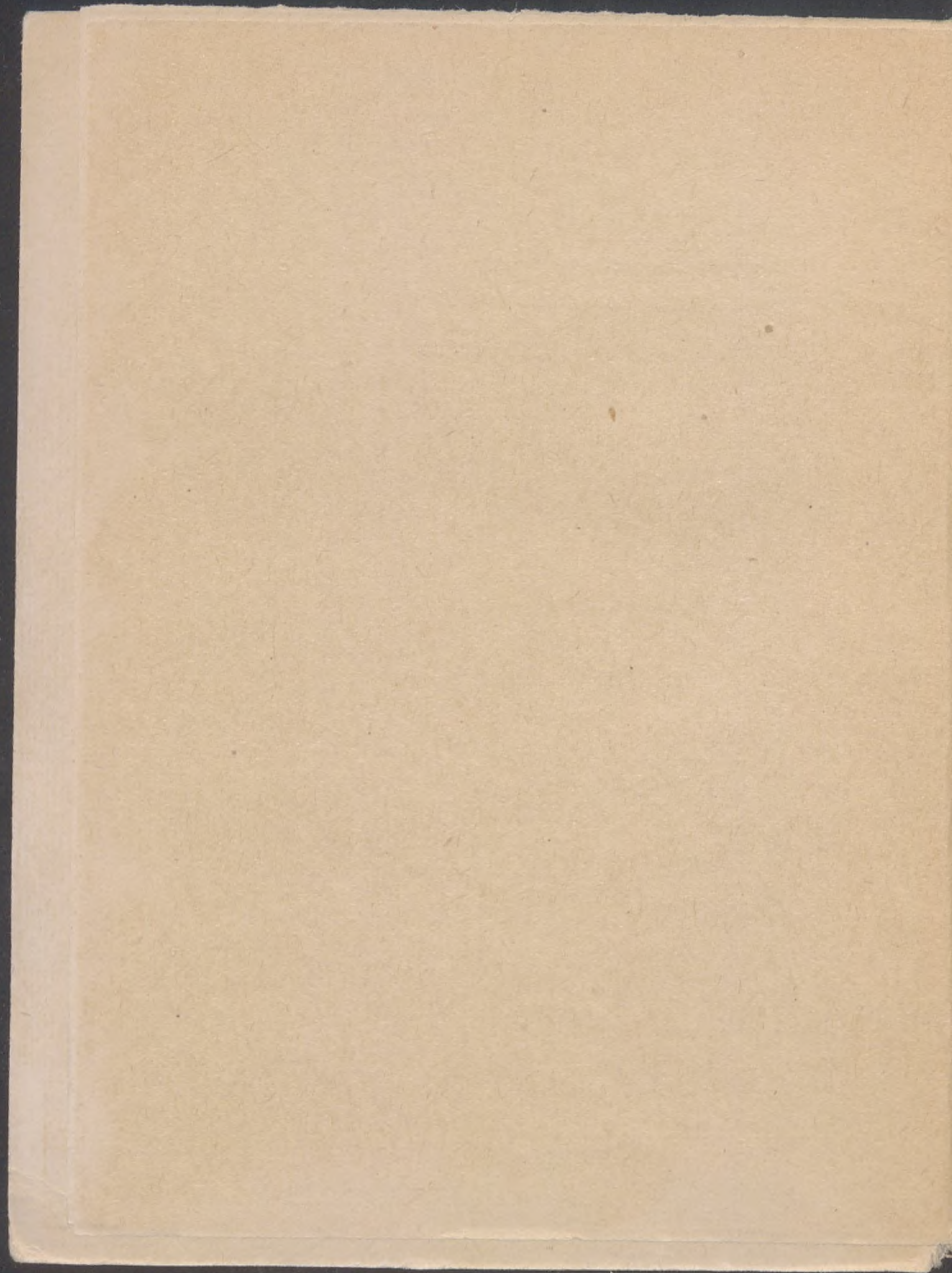
НАКЛАДОМ ВІСНИКА

Т-606.092

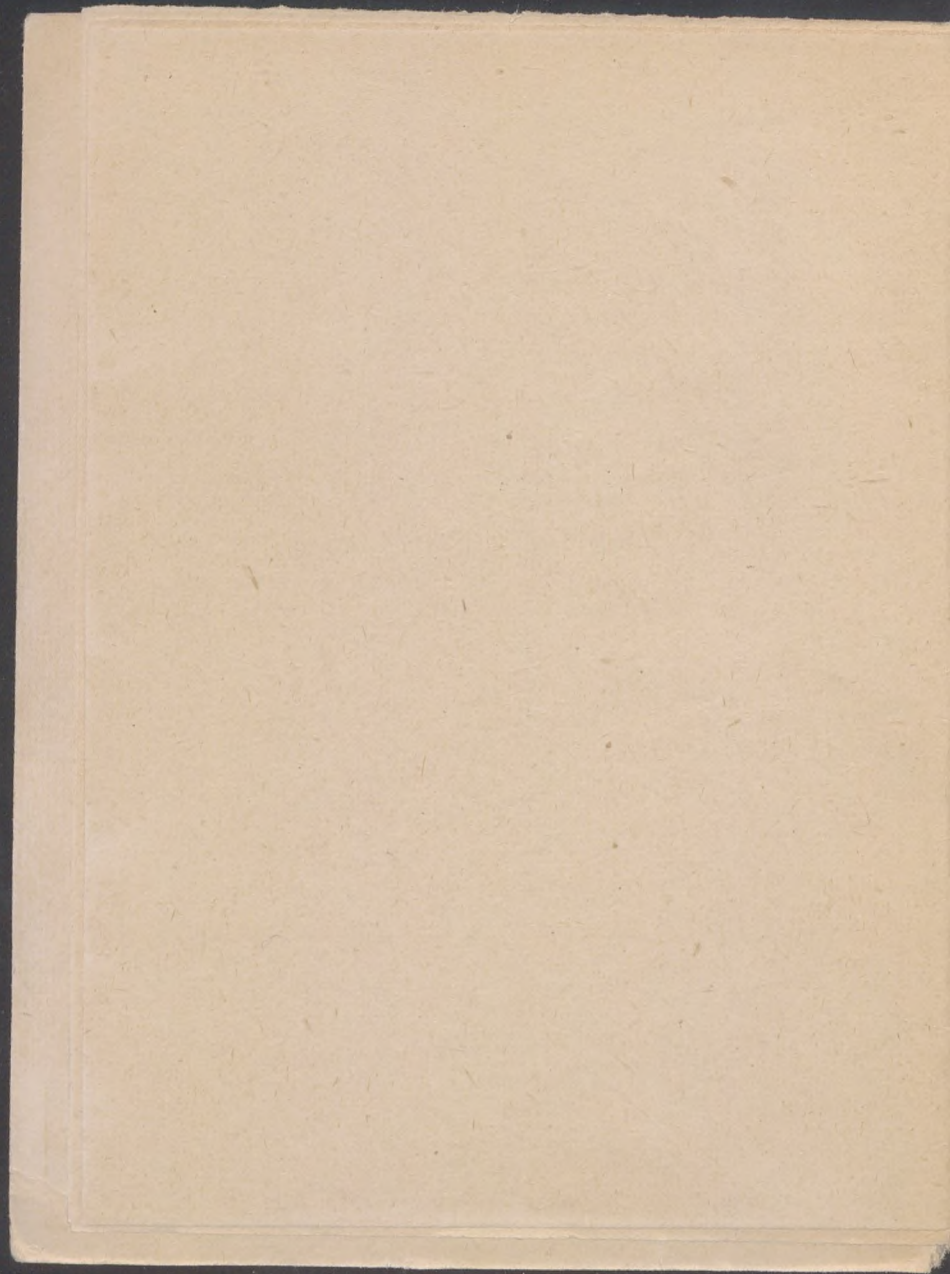
Друк. Медичний — Тистор. Львів, Блахарська 9.

Недаром многих лет
Свидетелем Господь меня поставил.

Пушкин

ЧАСТИНА I

Якась смутна і невесела осінь
Зійшла, мов помаранча золота,
Над Київом, і олив'яні оси
Дзижчали і співали зза моста,
Де вітер заплітав березам коси
І цілував в розтулені вуста
(О спогади терпкі і непотрібні
Про ті роки жорстокі і безхлібні!).

Як прикрашали чорні грона дір
Оту струнку червону кольонаду,
Той almae matris царствений ампір!
І в пустку Миколаївського саду
Збирались слухати музику зір
Між сивих хмар махорочного чаду
Стрункий убийця, злодій та естет,
І вірш модерний там читав поет.

Високий цар в застібнутім мундирі,
Чиїм імям наречено бульвар
(Що декабристам виніс грізний вирік)
Зслизнув з підніжжя вниз, і бруду шар
Укрив його; вже місяців з чотири
Валявся там і лічив кроки пар.
Відбиту голову котили діти
І в царський тулуб лазили смітити.

Ночами заграва трівожних днів
Лягала злотим відблиском на бані.
Шалений велитень в лісах ревів
І рвав повітря на шматки багряні.
Вже й полюбивсь мені джмелиний спів,
Що в небесах вирощував герані,
Та маму ніжно зводив я в підвал,
Ховаючи від тих вогненних жал.

О, златоглавий мій! Нераз' голота
Татарська пила твою чисту кров,
Нераз знущалася з твоєї плоти,
Та духа твого варвар не зборов.
Невжеж навик зчорніла позолота
Тепер ніким не пешених церков,
Що викохані мудрістю варяга,
І висушила горло вовча спрага?

Та чиж не кращими були ті дні
Без днів, і без електрики, й без хліба,
Коли ввижались марева ясні,
Аніж тепер, коли душа в нас ніби
Тріпоче й беться на безводнім дні!
Так піймана гачком нехитра риба
На мотузку, протягнутім між зябр,
Танцює те, що зветься *danse macabre*.

Тодіж поет не звався ще »халуєм«¹⁾
І за пайок не продавав свій хист,
Як той альфонс, якого ми вишануєм,
Петлю йому скрутивши із намист.
Так ми минуле ідеалізуєм.
Хай світиться воно, як аметист!
Тоді в клярнети ще трубив Тичина,
І кликав Рильський в сині далечини.²⁾

Блажен, хто гордо кинув рідний край
І з посохом в руці пішов шукати
На чужині незнаний дальній рай,
Куди веде його весна крилата.
Та тричі той блажен, який за чай
І хліб теж не схотів себе продати,
Але, минаючи тропу розлук,
Зостався, щоб зазнати хрестних мук...

Пригадую підвал *чеки* в Полтаві,
Де я колись годині три чекав.
Лилось крізь шиби світло золотаве,
І я затерті написи читав
На вапні стін... Ніхто у книгу слави
Тих смертників імена не вписав,
Що звідси тим, які живуть на світі,
Свої останні креслили привіти:

«Чекаю розстрілу. Петро Палій».
— «Сьогодні вмиру за тебе, мій народ».
Іван Манзюк». — «Кінець. Нема надій.
Прокляття шлю катам. Василь Макода».
— «Живіть і не зрікайтесь гордих Мрій,
О ви, кому ще світить сонце вроди.
Михайло Вюн». — «Марусі мій уклін.
Іду на смерть. Манюра Валентин».

Високий мур чекіської вязниці
Тоді мене на місяць поріднив
З гуртком людей, що в них серця, як птиці,
Летіли до невиданих раїв,
Дарма, що смертний холод їм в зіниці
Уже блакитну вóлохкість улив.
Було нас шістьдесять, і наші співи
Цвіли... як у саду куркульським сливи.

Здавалось, що спадала з душ кора
І сріблилася біла деревина,
Коли, мов грім, лунало *Не пора*
І в такт здрігалися вязничні стіни:
Веселий бог виплескував з відра
Злотавий плин, чистіший від бурштину.
Та завжди вправи ті, мов чорний квіт,
Урочисто вінчав нам *Заповіт*.

О, чиж не всякий з нас усе, що схоче,
Сповие в найліричніший туман
І в найбридкішому знайде уроче?
Тож на обід нам ставили казан,
В якому плавали волові очі,
І кожне відбивало, як екран,
Веселі вікна камери, й мов спомин
Блищав у кожному сонця літній промінь...

Де, де тепер завзятий Венгереш,
І де розстріляний Іван Фещенко?
В чийх серцях ти спогадом цвітеш?
І ти, що каламутні пив оденки,
Аж поки згодом не загинув теж,
О приятелю мій, Грицько Кульженко,
Що в захваті з вагону свій кашкет
Шпурнув в поля, де пах липневий мед?

Коли забрязкав конвоїр ключами
І перед нами двері розчахнув:
»Не на дапрос, а вихаді с вещами!«
— Це ти нам застережливо гукнув:
»Гей, хлопці, без речей виходьте, самі,
Щоб їх проклятий кат не потягнув!«
Бо думав, що нас поведуть на страту,
(Або »на коцку«, звикли ми казати).

Ми добре знали смертницький звичай...
Задушна ніч у мрячному підвалі.
Зненацька крик: »Виходь і все скидай!«
За подорож у край, де »ність печалі«,
Ти одяг катові лишав »на чай«.
В потилицю мов грім. А потім клали,
Поважно всіх шикуючи до куп,
З мистецьким хистом труп на мокрий труп.

Я не забув той натовп навіжений,
Що смертників чекав біля воріт...
Ті матері, жінки і наречені...
Вгорі, мов розпачу кривавий квіт,
Гойдало сонце райдуги скажені.
А нам, щасливцям, у широкий світ
Воно, пульсуючи життям, жагою,
Прослало злоту стягу над водою.

Нас виглядали і зорили шлях
Старі жінки, спираючися ó тин,
І нам, щоб ми пройшли по килимах,
Під ноги кидали шматки полотен.
А під селом, назустріч, у житах
Йшов на чолі семі отець Суботін³)
І у руках, піднятих догори,
Нам серце ніс, немов святі дари.

Але в тюрмі я, мов дитя у школі,
Навчивсь кохати сонце і життя.
Який чудовий перший день на волі,
Коли, черкнувшись грани небуття,
Ти знову чуєш спів женця у полі,
Мов він твоє вславляє вороття!
Десь у садках п'якніше пахнуть квіти,
І самі хиляться до тебе віти.

Стрункіші стали постаті дівчат,
І поновому світяться їм очі.
А в небесах, де тиша й вічний лад,
Застигло все в прозорості урочій,
Мов грає відблиском Господніх шат...
Хібаж не кожен славити охочий,
Коли від катової втік руки,
Романтику кривавої чеки?

ЧАСТИНА II

Тепер кати не ходять у китайці,
Ні Лаціса, ні Петерса нема.⁴⁾
Бо з моди вийшли лотиші й китайці.
Тепер організована чума
Нас винищить, як білогузих зайців:
Скоривсь нам пес та твари всяка тьма,
Але страшні ще комарі й мікроби,
Ті носії всілякої хороби.

Ми все вперед іде́м, і скрізь прогрес.
Давно не правлять нами вже монархи,
І є жерці криваві чорних мес,
Але попів позбавлено єпархій,
І в наркоматах, як звелів Зевес,
Вже креслять дерево нових єрархій,
Яке пригорне під гиллясту тінь
Пролетарят майбутніх поколінь.

Що успадковано від давніх давен,
Тепер за димом-попелом пішло.
В житті, позбавленім легенд і слави,
Жарким залізом випекли душло,
Щоб там Сучасне, нищачи наш травень,
Тисячегромим вихорем ревло.
У порожнечі тій — кубло дракона,
Що із людей майструє грамофони.

Він оком пильно стежить кожний крок.
Він по ночах за Лисою Горою⁵)
На соромицький скликає танок.
Сповивши ката пурпуром героя,
Звелів він, щоб не мали ми думок,
Які не є стандартного покрою:
Замість нас хай мислить колектив,
Що нам у черепах все уложив.

Він — стоголовий звір, ні в чім не винний.
Він скрізь понаставляв своїх ікон.
Він правду нам дає, для всіх єдину,
Нехибну й непомильну, як закон;
І ми її шануєм аж до згину.
Склепає очі нам червоний сон,
І крутяться невпинно каруселі,
Де ми — страшні фігури в грі веселій...

Йому на кабель мало наших жил.
Ні слово, ані чин його не зрушать,
Йому не досить наших вутлих тіл:
Йому до дна віддати треба душу,
Щоб він пообтинав їй рештки крил
І «древо мислено» трусив, як грушу,
Щоб, розкроївши скальпелем нам лоб,
Він кожному думку брав під мікроскоп.

І, охоронник юдиних традицій,
На батька він нацьковує дітей.
Засліплюють нам мозок блискавиці
Його у пільмі зроджених ідей.
Мовчати ти не смій: співай, як птиці,
Хвалу йому труби і в бубон бий,
Бо, суючи до рук блюзнірську ліру,
Він роздере губу і рот Шекспіру...

З казок ми знаємо, що тільки гад
Завжди бував столикий і сторукий,
Бо сам не мав лиця; і смрадний чад
Від нього йшов. Він брав людей на муки,
В тіла і душі їм впускав свій яд...
Але являвся витязь срібрукий,
— І враз межі очі, в казан чола
Влучала змія пущена стріла.

Так діти дивляться, як ви: безслівно,
Та з запитом настирливим в очах:
»А чиж прийде він, ясний, богорівний,
Який не знав ніколи, що є жах?
Чи прийде він, щоб визволить царівну?«
Життя і смерть у казкаря в руках...
О діти, пізно вже, а вам не спиться;
Нехай ві-сні ця казка вам досниться...

Я не хотів вас байкою втішати,
Якою тішимося на дозвіллі:
У саме серце думав я влучати
Рядком, напоєним огнем і біллю,
Чи враз стрівожити спокійну гладь
Скаженим фаєрверком божевілля...
Та часто казка правдою стає:
Що не було, істнує, квітне, є.

Нехайже древнє полум'я не гасне,
В якому я, згараючи, горю,
Бо воля здійснює той сон прекрасний,
Що людству снівсь під досвітню зорю.
Суворим зором дивиться Сучасне,
Коли йому я ладан свій курю.
Нехайже знов воно в права вступає,
Нехай ножами серце тне і крає.

Хто знав, хто вів смертям і стратам лік?
Де фільм, який нам показавби голод,
Отой проклятий 33-ій рік?
Який співець поему склав про холод,
Чи розповів, як то людей в наш вік
Крушив і чавив пролетарський *молог*?
В скількох кровях купаючи той герб
Жнива справляв на людській ниві *серп*?

О, скільки раз по місту »чорний ворон«⁶⁾
Шугав, зі сну хапаючи людей,
Коли вставала пільма чорним бором,
Зіхаючи пащеками ночей!
І падав присуд скорий чи нескорий
Во славу ще не здійснених ідей,
Що їхні гасла відкрили двері храмів,
Що їхній намул світ роками плямив⁷⁾.

Але нехай в нерадісній добі
Вогняним квітом квітне давній спомин —
Слова, співцем проказані в журбі:
»Ні соколу, ні кречету лихому
Не ляжем на поталу, й не тобі,
О чорний вороне!« В багрянім громі⁸⁾.
Ревла небесна твердь. Як і тоді,
Ряхтіли гриви ржаві і руді.

У ті роки великої руїни
Такий рясний нечуваний врожай
Послав Господь нещасній Україні,
Якого доти ще не бачив край.
І знову доля в грі мінливо-змінній
Ненатлі орд, ненажерові зграй
Все кинуло на пожру і поталу
Та реготом безгучним реготала.

Зерно у купах пріло під дощем.
Кудись у море, в безвість, за границю,
Щоб насадити скрізь цей наш едем,
Немов витріскуючи із криниці,
Переливаючись рідким вогнем,
Текло струмками золото пшениці.
Ми тільки бачили той тьмяний блиск.
На горліж ми відчули пальців стиск.

Тоді дурні Грицьки і Опанаси
Вмирили, як у зливу комарі.
Тоді по селах їлось людське мясо,
І хліб пекли з розтертої кори.
Дивилися голодні діти ласо
На спухле тіло вмерлої сестри.
Так ми, хоч і покинули печери,
В двадцятім віці стали людожери.

Натуживши охлялі рештки сил,
Ті трупи, що недавно поховали,
Викопували потай із могил.
Одежу з них, грабуючи, здирали.
Чиж не складали падло до барил
І не витоплювали з мертвих сало?
Тоді по хліб до міста йшов селяк
І там лягав, вмираючи, на брук.

В той рік познищувано всі собаки
І повиловлювано всіх котів.
Та це пусте... це тільки шум і накип
На поверхні схвильованих часів.
Не слало небо нам тривожних знаків,
Нам хвіст комети жаром не пашів.
Ні, ні, у мертвій тиші летаргічній
Спливали ночі нам, як сни магічні.

Клекоче нам розпечене нутро.
Хто вичерпає нам шоломом горе?
Хто в душу нам плесне дощу відро?
Або який архангел винозорий
З свого крила позичить нам перо,
Щоб ту скажену гру фантасмагорій
Ми записали на блакитнім тлі,
Де лігери горілиб нам у млі?

Які багряні й грізні епопеї
Нащадкам мігби геній розгорнуть,
Якби писав він кровію своєю,
Плеснувши нам в лице ту каламуть,
І змалював нового фарисея
І до Голготи страдницької путь!
Але всі казні, гибелі і втрати
Не перелічити й не зрахувати.

Та щоб не потомитися украй,
Нехай читач перепочине трошки.
І щоб забути пролетарський май,
Хай меду рідного скуштує ложку:
Йому на очі я звезу той рай,
Де усміхаються в житах волошки
І понад степом сонце золоте
Завжди старою барвою цвіте.

Там, перепрівши у горячих снах,
Посеред вод безмовних і широких
Татарське зілля пахне у ставках.
Там дні шумлять і плещуть у лотоках.
Там золотом соломи світить дах.
Там жаби мирно кумкають в осоках,
І, не підпавши під нічий декрет,
Росте собі на волі очерет.

Там кетяги рожевої калини
Цяткують їй коралями сувій,
І дише в ніздрі духом полонини
Між пальцями розтертий деревій.
Там вранішня зоря й світанки сині
Щоранку сходять у красі новій.
І десь на дзеркалі німої тиші
Дзвінке весло свої узорі пише.

Там віє вітер у просторах диких
І пахощі терпкі несе нам з круч.
В рівнинах несіяжних і великих
Там віщий місяць сходить ліворуч...
І чисте срібло ллється в чистих ріках,
І тане в небі журавлиний ключ...
Про це ще по російськи скільки мога
Писали: Олексій Толстой і Гоголь.⁹⁾

А про красу завітчаних долин,
Про любі серцю комиші і хаші,
Про те, як пахне на межі полин,
І про вигнанця долю злу й пропащу,
Який не баче рідних луговин,
— За мене ще майстерніше і краще
Вам оповівби половецький хан,
Якому хтось дав нюхати Євшан.¹⁰⁾

ЧАСТИНА III

Початку ви не ждіть у цій поемі.
Це тільки вступ. За звуком ллється звук.
Мов рибки золоті, іскряться теми
І брижами сковзять мені між рук.
Не яж уславив квіт філософеми й¹¹⁾
Напаяв тятивою співучий лук:
В пекучий день, коли пахтять ясніни,
Читайте, друзі, *Чумаків і Сіно*¹²⁾.

Не я, а мій далекий побратим...
Це він гаразд октавами співати.
„Poetae Maximi“ (я згоден з тим!)
Раз Зеров написав йому в присвяті.
Чиж означало Maximus — »Максим«¹³⁾
Чи може мало слово те віддати
Ту найприкметнішу з усіх прикмет,
Якою визначався наш поет?

Цеж він запалиював горячі квіти,
Які кресали іскри в нашу кров.
Це яб про нього мусів говорити,
Що у змаганні лебеда зборов:
»Аще кому хотяше піснь творити,
Тогда пуцашеть десять соколов«¹⁴).
Чияж рука здушила спів у горлі,
Що він забув і лет, і клекіт орлій?

Цеж доля всіх: віддати Божий дар,
Що ранками кропили чисті роси,
Вовчиці на поталу й срібний чар
Розвіяти... З нас зайди горбоносі
Ще виховують добрих яничар¹⁵),
І час прийде, що вірні малороси
За хліб і цукор, жир і дрібний крам
Ще голови стинатимуть братам.

Вогнем я в серці випік люті вчинки:
З убивць водою цілого ставка
Не змити кров невинного Косинки,
Не воскресити мертвого Влизька¹⁶).
На нашій ниві справили дожинки,
Щоб не лишилось нам ні колоска.
Хай ложе буде нам стерня колюча,
Коли нам ордер на життя усучать.

А деж, деж ви, кому в діжки без ден
Струмлять і котяться роки в неволі,
Що не згадаю й ваших я імен,
Щоб не згіршити вам страшної долі,
Що зникли вже за овидом ген-ген
І крутитесь у божевільнім колі
По руднях, і болотах, і лісах,
Де гаврами гасає голий жах!...

У вік наш лагідний спочатку кості
Нам перебують осиковим ціпком,
А потім, зжалившись, позичать костур.
Десь під заметами, окутий льдом,
У морі бурянім є дикий острів,
Де ще святі, спасавшись, їли жом,
Де й ми, в гріхах покаявшись самі,
Загаєм час молитвами й постами.

Шумить, шумить тайгою чорний бір,
Як і шумів колись за Миколая.
Очами ще не міряний Сибір
Тепер я криком радісним вітаю.
Усіх, хто йшов шляхами ясних зір,
В дрімуче лоно радо він приймає:
Тут нації краса і гордий квіт
З уламків корабельних творить міт.

Брати мої в далекому вигнанню,
Що ваших голосів давно не чуть,
Яким прийдеться, може, до-сконання
В душі копити гнів, важкий, як ртуть!
Мужайтеся, блукаючи за гранню,
Якщо не дано вам рушати в путь.
Якбиж то вам, серця одягши в кригу,
Згадати шлях, яким помчався Ігор!

Якбиж я Овлуром для вас міг стать¹⁷⁾
І вам коня підвести за рікою!
Якбиж я свистом гасло міг подать,
Чекаючи за темною тайгою!
Щасливий сон: сурма, мечі і рать,
Степ шелестить високою травою,
І вже під радісний весінний дзвін
Веселим шумом нас стрічає Дін...

З рясного рогу я вам сиплю перли,
Мов буйні ягоди із повних грон.
Пождїть, ще зявляться корони, берла...
Хїбаж поету писаний закон,
Коли стара романтика не вмерла
І прибирає героїчний тон!
Тож раз-у-раз я без аеростату
Із хмар на землю мушу повертати.

Хай вславлюж вам тепер мандрівний шлях
Тих безпритульних хлопців, що до Криму
З Москви зайцями котять в поїздах,
Які в морозяну, холодну зиму
В асфальтових почують казанах.
Куди, півголі, під плащами диму
Простуєте ви, армії дітей,
Дорогою незнаних одісей?

Хай ще уславлю вам ті хлібні черги,
Куди щодня включав нас автомат,
Що з нас викачував ставки енергій
І кидав нам невипечений шмат.
Ми не дістанем на пальто і дерги,
Та вибір є рясний губних помад,
І, може, ще для «ран душевних» мази
Ви купите у дами на Євбазі¹⁸).

А хочете, візьму ще низший тон,
Щоб віршем вам уславити — кальоші.
Хоч глянець їх не той, що у корон,
Алеж вони, звичайно, річ хороша,
Бо як без них з Соломянських багон¹⁹);
Коли на візника немає грошей
(Та й рисаків скасовано давно)
Приплисти на Хрещатик у кінó?

Тоб пак... я помиливсь, новіж бо назви
Тим вулицям надавано. Словаж
Старі на язиці сидять, мов язви.
»Хрещатик« не кажіть: це саботаж.
Тож вулиця Воровського. Наказ ви²⁰⁾
Чи ж не читали? Шепчете: »Блямаж«?
А селянин, якому це не важе,
Інакше як »Злодіївка« не каже.

Касуем назви ми, і мило, й чай,
Але перфумами ряхтять вітрини²¹⁾.
Отож перфумів в ванну наливай,
Пірнай в геліотропи і ясмін,
— І чим тобі це не тропічний рай?
Нехай у пахошах безсмертних гине
Ніким не піймана тифозна вош!²²⁾
Алеж пора вертати до кальош...

Совіцький дощ із хмар совіцьких хлюпав,
І йшов я в сорабкоп (без підошов)²³),
Щоб там купити пару мокроступів.
Алеж на праву ногу не знайшов²⁴),
Для лівоїж зфабрикували купу.
Там гнів жінкам у лиця кидав кров:
»Невжеж обути нам самі лјвиці,
А правій тюпати без ногавиці?«

Дурні жінки! Який в розпачі сенс?
Якбиж то ще були »кальоші щастя«²⁵),
Які описував нам Андерсен,
Що досить тільки ноги в них укласти,
І зразу від шакалів чи гієн
Ти геть летиш у инший час — та й баста:
В середньовіччя, Грецію чи Рим,
Забувши, як пахтить вітчизни дим.

Але нераз у тім пахучім димі
Заїзжі гості, що плекали чвань,
— Ось Бернард Шов та інші »побратими«²⁶),
Вялились на поживу, як тарань,
Мандруючи, як Катерина в Крими,
По килимах, покладених на твань.
І рідко спостережливіше око
Допитливо зорило дно глибоке.

Тож раз, так само в Київ прикотив,
Вшанований в Москві Панайт Істраті,
І кожний ладаном йому кутив,
А держвидав — хоч був скупий на трати —
У гостя всю продукцію купив
(Вже писану і ту, що мав писати).
Хто тільки був письменник чи поет,
Дістав тоді автограф і портрет.

Та опинившись ледви за кордоном,
Правдивий грек метнув перунний грім²⁷⁾
І сповнив світ отим потужним дзвоном,
Який луною гув у вухах всім.
Тож як ураз підліг він заборонам!
Як з страхом ті, що зналися із ним,
Зі стін портрет дарований здіймали
І аж на саме дно шухляд ховали!

О милі гості з західних країв!
Нехай за приклад буде вам Істраті.
Невжеж у вас ще не клекоче гнів?
Нотуйте все: знущання, кривди, страти,
Щоб потім гулом праведних громів
Облудного напасника скарати!
Хай не засліплять вас зухвалий блиск,
Самореклями, вигода і зиск.

Та вас майстерно там візьмуть на кпини
І всіх обдурять, як селянських баб.
Покажуть вам, як крутяться машини,
І вигадують тисячі приваб.
І вас, цікавих з розумом дитини,
Не вийде стрінути «столітній раб».
Чиж знаєте, що в зátисках металу
Самі машинами давно ми стали!

Колеса крутяться у ритмі днів,
Яких ніхто не лічить. Довгі паси
Пересуваються під крик і спів
Сирен. Давно не люди ми, а *маси*,
І в лябіринті башт і перспектив
Чиясь рука незрима сонце гасить...
А серце в нас пропелером: «дзінь-дзінь!»
Змагаючись даремне в височінь.

Та пориву не збудешся ніяк ти.
Не можуть мрій, що їх плекає дух,
Нам замінити статистичні факти.
Сімфонію, яка чарує слух,
Нам не заступить і найкращий трактор.
Як не старайсь, щоб той вогонь затух,
Який в мізку нам барвами палає —
Він жевріє й на мить лиш пригасає.

Але думки нам забрано в полон...
Щоб потекли вони одним річищем,
Механізації страшний закон
Кладе межу і в захваті найвисшім
І муз стрижем ми під один шаблон.
Так ми нещадною рукою нищим
В душі насажений Господній сад,
Сповитий нами у фабричний чад.

Зате у нас держава квітне знову.
Під маршів і машин ритмічний такт
Ми творим націю нової крові.
Вже душі нам покрив червоний ляк.
Українізовано всі установи,
І Шльойме став не Шльома, а Щупак:²⁸⁾
Ми кожному, — нехай, як хоче, зветься, —
До голови чіпляєм оселедця.

Біс є найнебезпечніший тоді,
Як святобливу постать прибирає:
Чи старця, що ступає по воді,
Чи янгола, що крильми помагає,
І все лукавство в білій бороді,
Чи в білих шатах святости ховає.
Так дружньою рукою хижий друг
Із нас вичавлює поволі дух.

Тож не страшні нам вороги одверті,
А ті, що з рідним словом на вустах
Ідуть до нас, щоб душу нам роздерти
І сіють терни розбрату в серцях.
Та тільки доля гірша ще від смерти
Спобігне тих, які згубили шлях...
Хвалю я ворога, що, забороло
Піднявши, ставить чόло проти чόла.

ЧАСТИНА IV

О, слава тим, які не піддались
Солодкій грі вабливої сопілки,
Які, — як гордий Ганібаль колись, —
З смертельним ворогом не склали спілки,
Кого тропа вела у гірню вись,
Хто не узяв в дарунок пух і грілку,
А в тундру, тайболу й тайгу поніс
Пшеничний шум і шелести беріз.

Нехайже їм за арештанським чаєм
У холоді бараків та вязниць
Вони зростуть високим рідним гаєм
Над тишею незчерпаних криниць!
Нехай і ми в їх спогадах замаєм,
Як випадкові виблиски зірниць,
Щоб був їм дикий простір Усевлону
Гостинніший за те родинне лоно...

Там спогад тихим порухом руки
На очі зводить їм той сон прадавній,
Що колисали мрійливо віки
І сповивали у багрець державний,
І з берега далекої ріки
Вже не долине голос Ярославни
В сувору сутінь темрявих лісів,
Плекаючи на крилах вітру спів.

Там дмухачі всесвітньої пожежі
Вбивають день по дню, немов кілок,
В шляхетний мозок, що розсунув межі.
З людських, цементом зліплених, кісток
Там добудовують гігантську вежу.
Отак, усіх втягаючи в танок,
Копичачи на купу спини, груди,
Змуровують палац для щастя люду.

Загравши той мотив, що всім набрид,
Туди прийдуть з усього світа ланці...
Цвіль нечисти, що виригнув Мадрид.
Займуть почесне місце мекіканці.
Нехай москаль, еспанець, негр і жид
Там обіймуться у братерським танці...
Хай там, до стін прибавши свій портрет,
Лишаться Маркс і Сталін tête à tête.

Нам прорубали в Азію віконце.
Сам комісар казав: »Тут ліс проблем.
Над лісом тим ніяк не сходить сонце.
Та швидко ми *Гордієвим мечем*²⁹⁾
За прикладом великим македонця
Цей *Дамоклінський вузол* розсічемо.
Але з проблем грізні ростуть ділеми.
Зблукавшись, ми не знаємо вже, де ми.

Ось куркулям проклятим шах і мат,
А дітям на сопілку грає голод.
Багато вже розв'язано шарад,
Як вийти з зачаклованого кола,
І без кінця кують ланцюг нарад.
Та дзенькнув серп і замахнувся молот:
Всі резолюції — єдиний крик,
Що винен тут невикритий шкідник.

Ми вже лаштунками маскуєм розпад.
Тепер і стиль, і розмах вже не той.
Заводи ми будуємо на поспіх
І спорудили грізний Дніпрострой.
Ми скрізь уже розкидали колгоспи,
Де в поті трудиться щасливий гой.
І якби ворог вороном не кромкав,
— Нехай живе вигадливий Пат'омкін!³⁰)...

Під постуки коліс і шемріт шин
Про свій тріумф кричать вожді плянети.
Вода промов їм дле свій струм на млин,
І, мов гриби, ростуть з землі поети,
Які виспівують похід машин.
Пишіть тепер життєписи й анкети;
— У список тих уславлених імен
Свое ім'я не впише Юрій Клен!

Над нами вітер дме — не знати, звідки.
Змівши тижнів лік на лік декад,
Без сірника, без голки і без нитки,
На конях, що не збочують назад,
Ми скачемо в скажені п'ятилітки.
Кудиж умчить тебе маркіз де-Сад³¹⁾
По лябіринтах чорних свого саду?
В які страшні розради і баляди?..

Нераз здається нам, що зла *мара
По лісі водить нас. Та блиском мирним
Чи ж не так само оливо Дніпра
Плюскоче тихо в промені вечірнім?
Хіба човни Аскольдова гора
Вже не вітає в просторі безмірнім,
Де давнє сонце крізь туман і дим
Спливає омофором золотим?

Хай скине Лавра в одязі вдовиці
Над потемнілим окладом ікон.
Але, всміхаючись крізь блискавиці,
Ти, Київе, цвітеш, як вічний сон,
Який ще досі стомленому сниться.
Та тільки де твій пурпур і висон?
Якому чародієві лихому
Відав ти паволоки й паполому?

Якому зграйнику ти гру програв?
Якому звірю ти святиню звірив?
І хто без брани в бран тебе забрав?
Безшкірий звір на тебе ікли шкірив
З пратьми віків, аж ось красу украв,
Бо звабив вирієм — втопив у вирі.
І череп зщерблений, як Святослав,³²⁾
Ти бенкетарю на вино віддав.

Освітлюваний блисками агоній,
Ти з рук до рук перелітав, як мяч,
Щоразу падаючи в ті долоні,
Що хижо наставляв нехитрий грач.
Аж поки не завис у млі червоній
Щербатим місяцем, яким косач,
Немов серпом, позиченим від долі,
До щенту вижинає все на полі.

Ми знов, як за непамятних часів,
Шаленим вихорем у дебрі гнані,
Знов чули дикі крики лебедів,
І знов шукали ми Тьмоторакані,
І знову, смагу плещучи з рогів,
Дощі нам сипалися полум'яні.
Тигрицею, яку печуть тавром,
Ревла земля під кінським копитом.

Хтось невидимий в полі важко гунав
І, знову душу віючи від тіл,³³⁾
Шрапнеллю грімко брук щербатий хрупав,
Де круки з шелестом веселих крил
Робили гнізда в падлі кінських трупів
І плетиво тягли блакитних жил.
І танцювала на вістрях багнетів
Смерть, мов Кармен, під ляскіт кастанетів.

Клубки багряних літ, повиті в чад,
Жмути кривавих днів, мов пишні грона,
Які зросли під вибухи гранат,
Яб міг вам кидати... »Во время оно«,
— Літописби сказав, — »бисть мор і глад«.
І кожний рік з незримої амбони
В лице шпурлявби вам чавунний грім,
Який вам гувби рокотом глухим.

О, ми, як ліс, на спогади багаті,
Як діамантами Садко-купець!
Але поему нам пора кінчати.
Когож, кого мені ще під кінець
За звичаєм старинним величати?
Кому вдягти на голову вінець?
Згадаймо, як співалося в ті годи:
»Хвала князям, буй-туру Всеволоду!...«

Та чи ж до місця цей високий стиль,
Коли діла малі і непомітні?..
Хай Бог цю повість праці і зусиль
Собі з літопису на спогад витне,
Хай знає: десь за сотні тисяч миль
Геройський чин у барвах муки квітне.
Так хай не гімн, не бренькіт струнних лір,
Нехай молитва нам вінчає твір.

Тож помолімося за полонених,
Які у морі бурянім пливуть,
Та ще за страждущих і угнетених,
Які шукають марно світлу путь,
За всіх в снігу зажива погребених,
Які шляху додому не знайдуть.
Над ними, Господе, в небесній тверді
Простри свої долоні милосерді!

Ще помолімося за всіх, кому
Вже не судилося узріти світла,
Що їх я думкою не обійму;
За всіх, кому зруйновано їх житла,
Кого безжально кинули в тюрму,
Щоб радість їм ніколи не розквітла.
О, тільки дотиком легеньким рук,
Позбав їх, Госпode, страждань і мук!

Помолимося за тих, що у розлуці
Помруть, відірвані від рідних хат;
Помолимося за тих, що у розпуці
Вночі гризуть залізні штаби ґрат,
Що душать жаль у невимовній муці.
За тих, кого веде на страту кат.
Над ними, Госпode, в небесній тверді
Простри свої долоні милосерді!

Помолилось за тих, кому на герць
Піти не вистачить снаги і сили,
За всіх отих, кого гірка як смерть
Недоля під ярмо важке схилила,
Хто чашу горя пе, налиту вщерть,
Вславляючи життя своє немиле;
За тих співців, які за хліб і чай,
Виспівують нам пекло, наче рай.

Бо може жереб їх з усіх найгірший:
Вони вславляють тиск чужих долонь,
На самотіж їм груди дишать ширше:
Як ніч обвіє пахощами скронь,
Вони складають потай п'яні вірші,
Де плаче сонце... й кидають в вогонь.
Не вчує світ: весна крізь ті канцони
Ридає так, що на душі холоде.

То ж ревно помолімося за всіх,
Кого сувора доля не пригорне,
Хто не зазна ні радості, ні втіх,
За всіх, кого нещадно чавлять жорна,
Кому завмер у горлі криком сміх,
Чиї неясні дні, як ночі, чорні.
Ти, Боже, їх у темряві не кинь,
Благослови їм шлях серед пустинь.

П Р И М І Т К И

- 1) »Халуй« по російськи — »льокай«.
- 2) Збірки: Тичина: *Соняшні клярнети*.
Рильський: *Синя далечинь*.
- 3) Тепер протоерей варшавського собору; за тих часів священник на Полтавщині.
- 4) Лаціє і Петерс — лотиші, які за перших років комунізму стояли на чолі чеки і славилися своєю лютою жорстокістю.
- 5) Лиса Гора — за Київом.
- 6) »Чорним вороном« зветься авто чеки, що по ночах розвозить заарештованих по тюрмах.
- 7) Полотнища з революційними та антірелігійними гаслами (»Релігія — опій для народу« т. ін.) прикрашали двері і мури Володимирського собору в Києві.
- 8) »...ни соколу, ни кречету, ни тебѣ, чрньный вороне, поганый половчине!« *Слово о полку Игоревім*.
- 9) Ол. Толстой: »Ты знаешь край, где все обильем дышет где реки льются чище серебра?«
- 10) Відоме літописне оповідання про Євшан-зілля. Половецький хан перебував на чужині у вигнанню. Посланець з рідного краю ні словами, ні співами не міг його переконати, щоб вернувся до дому. Дав йому тоді понюхати Євшан-зілля. У хані враз спалахнула туга за рідним степом, до якого й вернувся.
- 11) У Рильського в *Чумаках*: »Міфологема — мати філософеми«.

12) *Чумаки і Сіно* — поеми Рильського, написані октавами.

13) *Махітус* — по латинськи «найбільший».

14) Цітата зі *Слова о полку Ігоревім*.

15) Яничари — найвідданіше військо турків, яке вони собі виховували з християнських дітей, забраних в яsir.

16) *Косинка* — талановитий новеліст, *Влизько* — поет; обох розстріляно передминулого року.

17) *Овлур* — половчанин, що поміг Ігореві втекти. «Комонь въ полуночи; Овлуръ свисну за рѣкою». *Слово о полку Ігоревім*.

18) *Євбаз* — скорочене Єврейський (жидівський) Базар.

19) *Соломянка* — замість Києва.

20) *Воровський* — совітський амбасадор, забитий у Швейцарії. «Вор» — по російськи «зłodій».

21) Підчас цілковитого браку мила та продуктів, вітрини були повні перфум. Мило продавалося тільки тому, хто водночас купував пляшку перфум.

22) Тиф роками лютував на Україні.

23) *Сорабкоп* — саюз робочіх кааператівоф.

24) Не анекдот, а правдивий випадок. У всій поемі нема ніодного видуманого факту.

25) Відома казка *Андерсена*.

26) *Бернарда Шоу*а блискуче приймали у Москві. Побувши кілька день і домігшись аудієнції у Сталіна, він потім вихвалював СССР, де йому показано тільки атрапи.

²⁷⁾ Панайт Істраті випустив три книжки після свого повороту з ССРСР, де змалював справжній стан речей на підставі власних довгих спостережень. З захопленого ентузіяста він став запеклим ворогом того ладу, з яким запізнався.

²⁸⁾ Соломон Цупак — редактор *Пролетарської Правди*, мав завдання поставити на комуністичні рейки українську пресу.

²⁹⁾ Антична мітологія знає «Гордієв вузол» (розсічений Олександром Македонським) та «Дамоклів меч» небезпеки з Одисеї. Промовець переплутав те й те. (Цітата була мною занотована).

³⁰⁾ Патьомкін — вельможа часів Катерини II, який для приїзду цариці поставив на полях України декорації, що здалека скидалися на будівлі.

³¹⁾ Маркіз де-Сад, від якого повстало слово «садізм».

³²⁾ З черепа Святослава печеніжський князь зробив чашу, з якої пив вино.

³³⁾ «На тощѣ животь кладуть, вѣють душу отъ тѣла». Слово о полку Ігоревім.

2549/37

Biblioteka Narodowa
Warszawa

30001022752787

ціна зл. 1'20

31 MARZ 1937